

A jánosszállási jazyg temető.

(Szeged határában.)

A magyar államvasútak kiskunfélegyházai osztálymérnöksége 1910 februárius hó végén hivatalos átiratban értesítette az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárát, hogy Szeged határában a vasúti anyagárokban régészeti leletek kerültek elő s a mennyiben a múzeum a helyszínén rendszeres kutatásokat kíván eszközölni, célja elérésében kész örömmel támogatja.¹

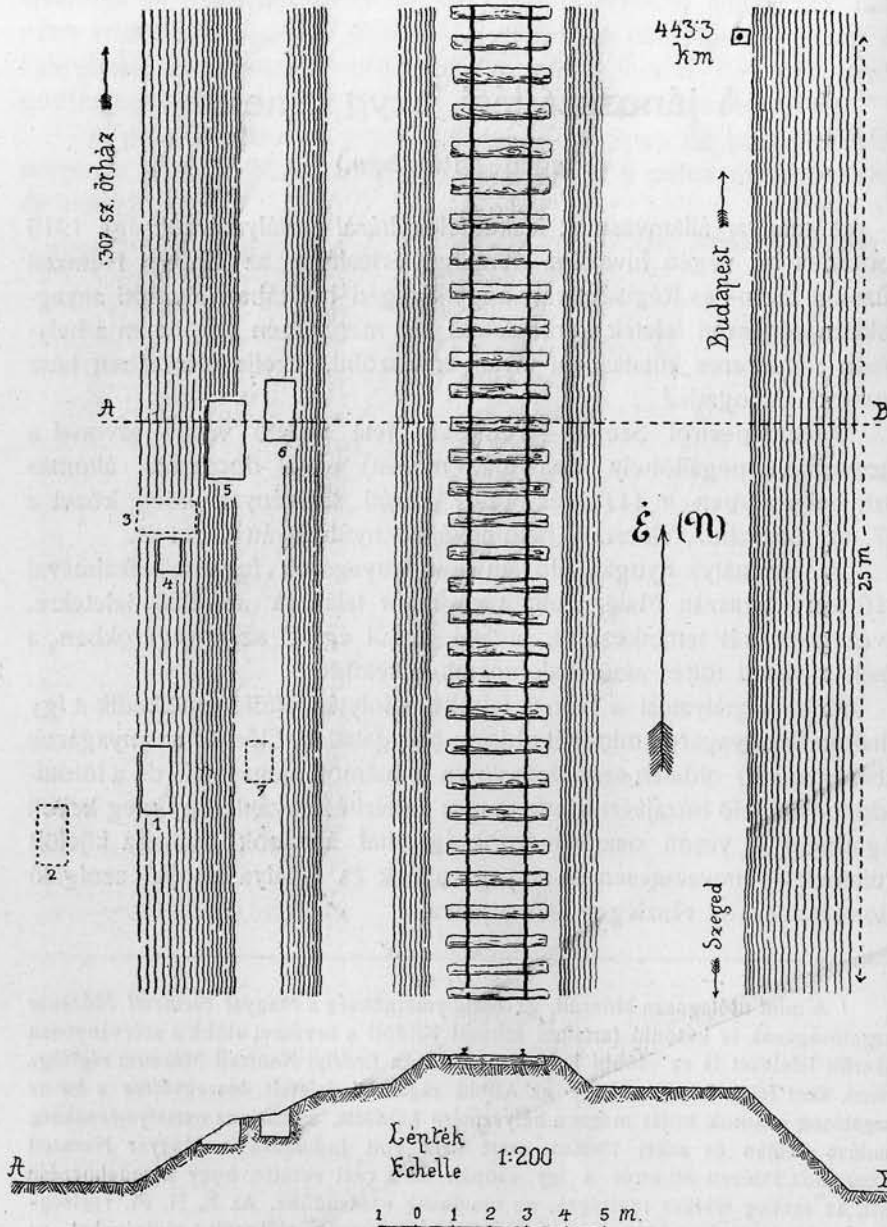
A Budapestről Szeged—Temesvár felé vezető vasúti fővonal a jánosszállási megállóhely (Szatymaz mellett) és a dorozsmai állomás közt, helyesebben a 443·2 és 443·3 vasúti szelvények közt, közel a 307. sz. őrházhoz, alacsony halom végső nyúlványán vezet át.

A vasútpálya nyugati oldalán levő anyagárok felásása alkalmával 1910 kora tavaszán Maier Mihály vasúti őr talált rá az első leletekre, nevezetesen két temetkezésre, melyek közül egyik az anyagárokban, a másik a vasúti töltés alatti halomrészben feküdt.

Maga a pályatest a halom feltöltése folytán effölé emelkedik s így a halom az anyagárok mindkét oldalán bolygatatlan. Először az anyagárok külső (nyugati) oldalán szerettem volna a halmot megásatni, de a földtulajdonos zöldelő búzájáért felette magas kártérítést kívánt s így meg kellett elégednem a vasúti osztálymérnökség által ásatások céljaira kijelölt területnek — nevezetesen az anyagárokban és a pálya alapjául szolgáló halomrésznek — részleges átkutatásával.

¹ A mint utólagosan kiderült, az osztálymérnökség a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának is hasonló tartalmú átiratot küldött s kevéssel utóbb a szórványosan előkerült leleteket is ez utóbbi helyre juttatta. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárának nem lehet feladata, hogy az Alföld régészeti leleteit összegyűjtse s ha az igazgatóság e sorok íróját mégis a helyszínére küldötte, ez csak az osztálymérnökség jelentése alapján és azért történt, mert nem volt tudomása a Magyar Nemzeti Múzeumhoz intézett átiratról s így csupán az a cél vezette, hogy késedelmezése miatt, az esetleg értékes régiségek, ne menjenek veszendőbe. Az E. N. M. régiségtárának igazgatósága különben az ásatások folyamán előkerült régiségeket az ásatási költségek megtérítése ellenében utólagosan a M. N. M. régiségtárának felajánlotta, de nem volt hajlandó azok átvételére.

Az osztálymérnökség szives támogatásával márczius 1—9-ig folytak az ásások. Eleinte az anyagárokban dolgoztunk, a hol az őr által talált egyik sír (térképen 2.) környékét jőkora területen eredménytelenül ástuk

1. kép. A jánososszállási jazyg temető térképe.
Fig. 1. Carte du cimetière jazygue de Jánososszállás.

fel, majd a pályatest alapjául szolgáló halomrészt bontottuk meg, honnan 5 temetkezés került elő. Így a szórványos leletekkel együtt 7 sír került napvilágra.

Mielőtt az egyes sírok tartalmát ismertetnők, megjegyezzük, hogy a mint az a térképen jól kivehető, a vasúti töltés az anyagárok felőli oldalon lépcsőzetes formát mutat. A halomból tehát e részen a lépcsőzetességnek megfelelően hol többet, hol kevesebbet vágtak le s így könnyen gondolhatunk arra, hogy a rendszeresen feltárt sírokban mutató rendellenességek részben e körülménynek tudhatók be.

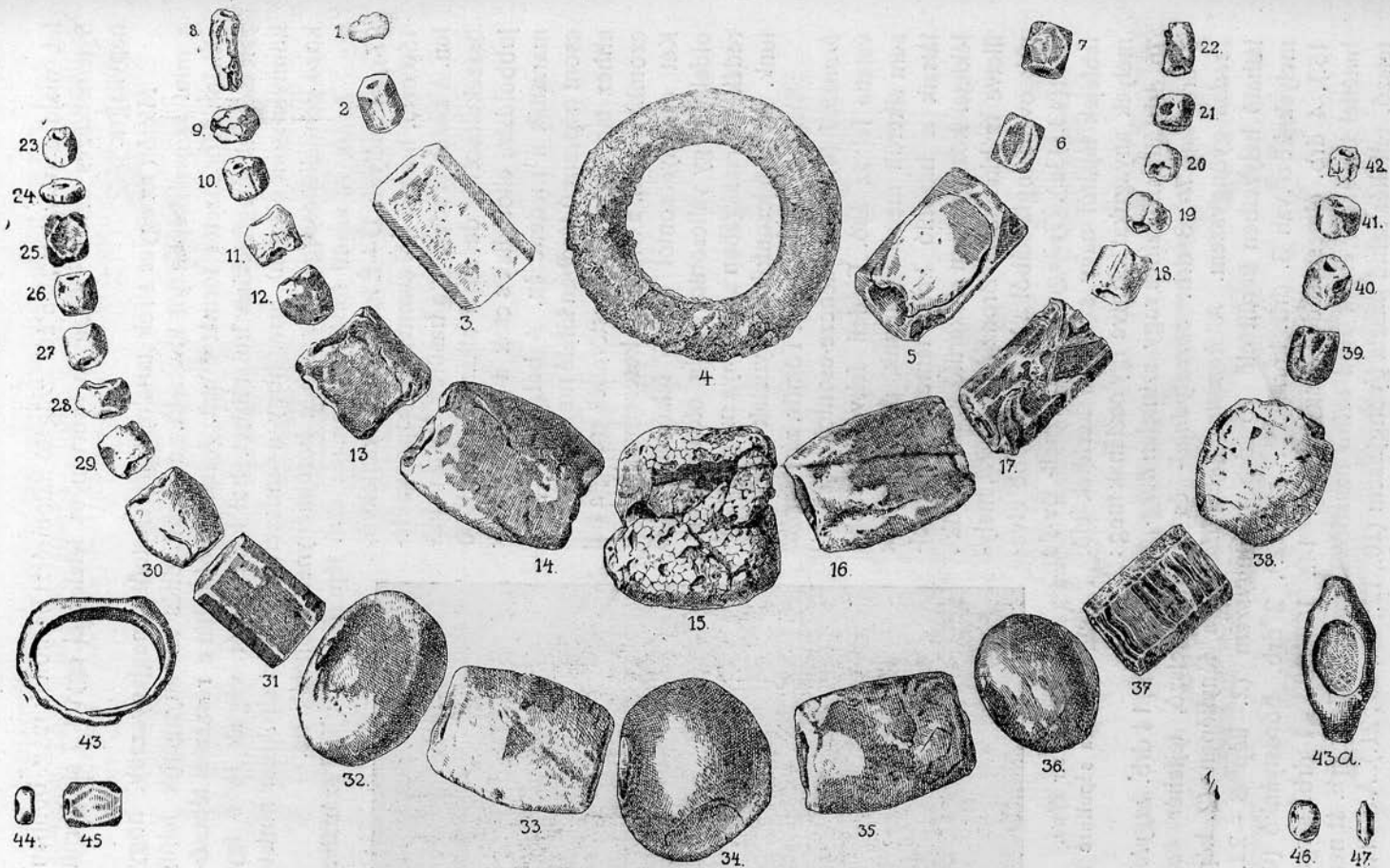
1. sír. A vasúti töltés aljában, az első lépcső niveaujától számítva 97 czm. mélyen, D—É irányban hanyattfekvő, 150 czm. hosszú női csontváz. A koponya délen. A kezek eredetileg a hasüreg felett voltak összekulcsolva, de a bal alkarcsontok utóbb jobboldalra eltolódtak s csak a kézfejsontok maradtak a medenczén. A bal alsó lábszár-csont (sípcsont) térdben kifelé mozdult el, az ehhez tartozó szárkapocstörredék pedig a bal czombcsonton, a térd felett keresztben feküdt. Két csigolyacsontot a bal felsőkar külső oldalán, egy vállcsontot pedig oldalbordatörredékek társaságában a koponya mögött találtunk. A lábfejsontok hiányoztak (2. kép.).

Mellékletek (3. kép): Tömör, zárt *karika* bronzból (4). A medencze-csontok tájékaról vetette fel az ásó. Eredeti fekvését később sem sikerült megállapítanunk, de azonosnak látszik a hasonló korú temetkezések mellékletei közt gyakran előkerülő ú. n. köldök-, illetve méhkarikával. Bronz *fejes gyűrű*, melynek ovális foglatából a kő már előbb elvesztett (43., 43a.). *Gyöngyök* a nyak-, mell-, öv- és lábfejek tájairól nagy számmal kerültek elő, melyek anyagukat tekintve így oszlanak meg:

76 drb. áttetsző színes vagy színtelen *üveg*-, 84 drb. *opak*-, 14 drb. *kagyló*-, 3 drb. *korall*-, 3 drb. *borostyánkő*- és 3 drb. áttetsző, tejszínű *kalcedon* gyöngyszem. A *koponya két oldalán*, a fényképen (2. kép) látható helyzetben került elő 15 drb. gyöngyszem (2. kép 8.—22.), melyek közt van 3. drb. korall (8., 12., 22.), 2 drb. borostyánkő (9., 15.), 4 drb. elmeszesedett kagyló (13., 14., 16., 19.), 1 drb. sárgás betéttel tarkázott, élénk zöld színű hasábos üveg (17.) és 5 drb. át nem tetsző, tejszínű paszta gyöngyszem (10., 12., 18., 20., 21.). A mellkas

2. kép. Az 1. sír képe.
Fig. 2. Vue de la sépulture 1.

3. kép. Mellékletek az 1. sírból.
 Fig. 3 Objets de la sépulture 1.

további kibontása során, a jobb és bal *mellkas üregében* találtuk a 2. képen 23–42. sz. alatt rajzban adott gyöngyöket, melyek közt van 3 drb. tejfehér színű kalczedon (32., 34., 36.), 1 drb. kis borostyánkő (24.), 10 drb. elmeszesedett kagyló (23., 26.—30., 33., 35., 38., 41.), 1 drb. hasábos, élénkzöld üveg (37.), 1 drb. hasábos opak (31.), 1 drb. tompított élű hasábos és 3 drb. hengeres, kékes színű üveg gyöngyszem (25., 39., 40., 42.). Az *őv tájáról* való 6 drb. üveg gyöngyszem (1–3., 5–7.), melyek közül a tompított élű hasábformát mutató, valamint a hengeralakú kis szem csontszerű fehér pasztából való (2., 3.), a tompított csúcsokkal ellátott hasábos nagy darab kékes fehér üvegből (5.), a hasonló formájú két kisebb darab, feketés barna (7.), (egyik vörös csíkozással a felszínén (6.)), míg a lapított gömbalakú legkisebb vöröses pasztából készült.

Gyöngyszemek azonban legnagyobb számmal a lábfejek mellől kerültek elő, a hol úgy a jobb, mint a bal oldalon mintegy 25—25 czm. szélességben többé-kevésbé füzérialakban találtuk fel az épen megmenthető 143 drb. apró gyöngyszemet. Igen sok a felszedés alkalmával szétmálolt. Az általunk képviselt formákat a 2. képen 44–47. sz. alatt mutatjuk be. A 45. sz. alatti hasábos forma csak egyszer, a 46. sz. alatti kb. negyvenszer, a 44. sz. alatti hetvenszer és a 47. sz. alatti forma 30-szor fordul elő. A 46. és 47. sz. alatti formát mutatók anyaga túlnyomórészen áttetsző kék, kisebb részben áttetsző zöld, illetve színtelen üveg, míg a lapos korong formájúak (44. sz.) felületükön különböző színű csíkozatókat feltüntető, át nem tetsző masszából készültek, melynek színárnyalatai közt a vörös és barna dominál. Az egyetlen hasábos példány (45. sz.) vérvörös színű masszájának felületét fehéres opalizált réteg takarja.

2. *sír.* Az anyagárok felásása alkalmával Maier Mihály vasúti őr találta. Állítása szerint a csontváz fejjel délen D—É irányban hanyatt feküdt. Mellékletül talált: közel 50 szem kisebb-nagyobb gyöngyöt, 1 drb. orsógombot, 1 drb. agyagbögrét földövel, 1 drb. bonzkést (?) vagy lándzsapengét. E mellékleteket az osztálymérnöki hivatal már megérkezésem előtt átszolgáltatta a Magyar Nemzeti Múzeumnak.

3. *sír.* A vasúti őr által felásott második sír. A kiásott sírúreg egy részét a vasúti töltés oldalában magam is láttam s így pontosan térké-

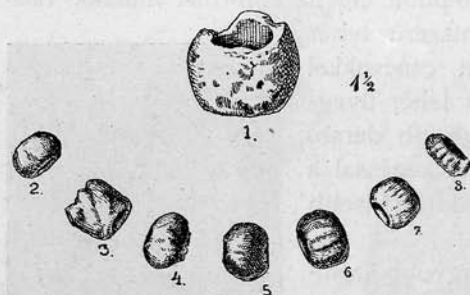

4. kép. Az 5. sír képe.
Fig. 4. Vue de la sépulture 5.

pezhettem. A benne fekvő csontváz az őr legjobb tudása szerint koponyával nyugatnak K—Ny irányban hanyatt feküdt. Az eltemetett méreteire irányadó lehet, hogy az általam már szétdobálva talált csontok közt fellelt czombcsont hossza 40 czm. volt. Melléklet: 1 drb. vékony sodronyból való és végén visszahajlított bronzkarika (hajkarika?). E tárgy is a Magyar Nemzeti Múzeumba került.

4. sír. 50 czm. mélyen D—É tájolású sírüregben kis gyermek hiányos

csontváza. A vasúti munkálatok alkalmával felső testét a koponyával egyetemben széthányták, in situ csak alsó testrészeit találtuk meg. A fiatal gyerek kb. 1 m. magas lehetett. Czombcsontjának hossza 19 cm. — Melléklet nem került elő.

5. kép, Gyöngyök az 5. sírból.
Fig. 5. Perles de la sépulture 5.

5. sír. 67 cm. mélyen felnőtt ember D—É tájolású, hanyatt fekvő csontváza kinyújtott lábakkal. Karok a test mellett.

A koponya jobb oldalán csigolyacsont és két ujjpercz; a bal kézfej, valamint a lábfejek csontjai hiányoztak. Olyan jelenségek, melyekkel már az I. sírnál is találkoztunk és a melyeket utólagos bolygatás eredményeképp alig tekinthetünk. A csontváz hossza 162 cm. (4. kép.)

Mellékletek: A nyak táján (5. kép)

1 drb. hengeres kagylógyöngy elmeszedett állapotban (1); 2 drb. áttetsző fehér üvegyöngy (2. 4.); a jobb lábfejnél 5 drb. apró üvegyöngyszem, melyek közül háromnak a felületén az alapszint szolgáló áttetsző fehér csíkok vöröscsíkokkal váltakoznak (5., 6., 7.), egynél vörös és barna a csíkozás (3.), míg a legkisebb egységes zöldesfehér színű (6.).

A lábfejek közt kézzel formált, durva agyagedény. Égetése tökéletlen, foltos, színe barnásfekete. Talpa lapított, gyengén

6. kép. Agyagedény az 5. sírből.
Fig. 6. Vase d'argile de la sépulture 5.

kihajló pereme rovátkákkal díszített (6. kép). Hasonló durva művű edényke néhány drb. töredéke került elő a koponya közeléből.

6. sír. 130 cm. hosszú, D—É tájolással hanyatt fekvő csontváz.

A koponya jobb oldalán két csigolyacsont. A kéz és lábfejek csontrészei hiányoztak (7. kép). *Mellékletek:* (8. kép.) A jobb mellkason, a vállcsont alatt, lapított gömbalakú, kékesvörös színben játszó, át nem tetsző üveggyöngyszem, melynek felülete a borostyánkő gyöngyökéhez hasonló patinát kapott (2., 2 a.); a bal medenczecsonton használt feketés kovadarab (1.); a koponya közelében két kis cserép, melyek finoman iszapolt, korongon készült, hamúszürke edényke tartozékai.

7. *sír.* (9. kép.) A vasúti töltés középső lépcsőfokától számított 135 czm. mélyen gyerekkoponyát vágott át a munkás ásója. Más csont rész nem került elő, de a föld lazasága és bolygatott volta elárulta a sírűreg D—É tájolását. A koponya délen feküdt. A 120 czm. hosszú sírűreg északi részében 3 gyöngyszemet (1., 2., 3.) és egy bronzlemezből összehajlított csövestagot (4.) találtunk. A gyöngyök át nem tetsző masszából készültek. Egyik élénk zöld; a másik sötét vörös színű, a harmadiknak fekete alapanyagát, felületén, haránt fehér csíkok élénkítik.

Az osztálymérnökség szives engedelmével a vasúti töltésnek a halom szélességébe eső részét — a mennyire azt a pályatest biztonságban maradása megengedte — egész hosszában megásattam, de a fentiekén kívül más sírleletre nem akadtam. A teljesség kedvéért azonban megemlítem, hogy ugyancsak a vasúti töltés oldalában, az 1. sz. sírtől mintegy 15 m.-re Szeged felé (délre) szabálytalan fekete földfoltot bontottunk fel, a melyből alig néhány centiméter mélységből csikó állkapocs töredék és két ló lábszárcsont minden melléklet nélkül került elő. Továbbá a 443:4 vasúti szelvény közelében (a 443:4 szelvénytől 24:85 m.-re és a 443:4 szelvény + 25 m. fixponttól 15:35 m.-re a ugyancsak vasút nyugati oldalán) az anyagárok alsó végén felásott 5:50 m. × 3 m. méretű kubikban állat lapoczkacsont társaságában az 5. sírban lelt edénykéhez hasonló durvaművű bögre hiányos töredékeire találtunk.

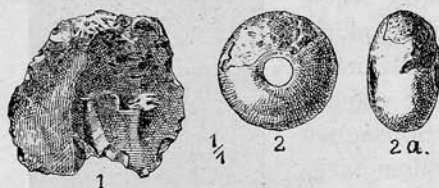
7. kép. A 6. sír képe.
Fig. 7. Vue de la sépulture 6.

* * *

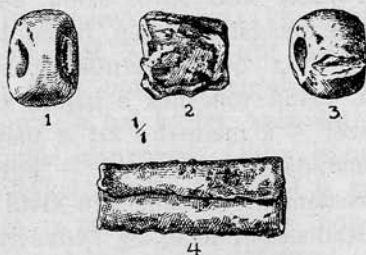
A rendszeresen feltárt s fényképben is bemutatott három sír csontvázának mindenikénél észleltünk olyan rendellenességet, a mit a vasúti földmunkálatokkal kapcsolatosan feltételezhető részleges bolygatás eredményeképpen alig foghatunk fel. Ilyen jelenség az 1. sírnál a lábfejcsonatok hiánya, az 5. sírnál a bal kézfej és mindkét lábfejcsontajainak

hiánya és a 6. sírnál a kéz- és lábfejsontok teljes hiánya. A míg e csontvázak közelében rendellenesen heverő csigolya és oldalborda-csontokat korábbi temetkezések maradványaiképpen is elképzelhetjük, addig az egyébként ép és igen jó fentartású csontvázak végtagjainak hiányossága talán abban a feltevésben lelhet magyarázatot, hogy e végtagok nem is kerültek a sírba, hanem azok valami okból még az illetők életében, vagy még inkább a halál beállta után — babonás hiedelemből — távolítottak el a testről. Hasonló természetű temetkezésekkel kapcsolatban ilyen irányú pontos megfigyelések közléséről nincs tudomásom s így e feltevést csupán jánosszállási ásatásaim során szerzett megfigyeléseimre alapítom.

A sírok tájolásában csak annyi a szabályszerűség, hogy a koponya a D—É. irányú sírúrgekben délen, a K—Ny. irányúakban keleten fekszik. A sírbatétel módját jellemzi a koporsónélküliség. Legalább is koporsónak nyomát nem találtuk. A férfiúnak minősíthető sírok (5., 6.) általában szegények mellékletekben. A női sír (1.) ellenben gazdag, főleg

8. kép. Mellékletek a 6. sírból.
Fig. 8. Objets de la sépulture 6.

9. kép. Mellékletek a 7. sírből.
Fig. 9. Objets de la sépulture 7.

gyöngyökben, melyekkel a nő nyakát, mellét, derekát és a lábfejek táját díszítette. A koponya közelében talált 15 drb. gyöngyszemnek a koponya két oldalán való elhelyezkedése arra a feltevésre is okot ad, hogy e gyöngyszemek nem annyira a nyak, mint inkább egy feltételezhető fejdísz ékítésére szolgáltak. A legszebb és legértékesebb gyöngysor t. i. a kalczedon-, borostyánkő és kagyló gyöngyökből álló füzér a mellre csüngtetett alá. Kevés jutott a derékra, de annál több a lábfejek tájára, a hol — esetünkben — az aprószemű, tarka füzér nem annyira a lábszárat övezte, mint inkább a ruha alsó szegélyét díszíthette.

A többi sírből is került elő több-kevesebb gyöngyszem. Anyag, forma tekintetében legnagyobb részükön érzik a klasszikus idők hatása. Római formát mutat a bronzgyűrű is (1. sír),¹ ellenben az épen előkerült agyag edényke (5. sír) barbarus nomád nép házi terméke, míg a

¹ F. Henkel: Römische Fingerringe, Berlin 1913. Tafeln: 66., 178., 194., 410–428., 802–808., 919–924., 1167–1174., stb.

6. sírban talált 2 drb. edénytöredék finoman iszapolt szürke anyagával, korongolt tetszetős formájával ismét római hatásokra vall.

A rendszeres ásatásokból előkerült sírmellékletek — a Magy. Nemz. Múzeumba beküldött anyagot nem láttam — alig hagynak kétséget az iránt, hogy bennük a Duna—Tisza köze régészeti emlékei közt gyakran fellelhető és a jazyg-szarmata népeknek tulajdonított emlékeket kell látunk. A gyöngyökre, a kevés keramikus mellékletre és a bronzkarikára tökéletes analogiát szolgáltatnak nagy számú hazai leleteink közül az *újszentiványi* temető,² az *öcsödi*³ temető (9. sír), a *szőreghi* sírlelet,⁴ a *titeli és borjasi*⁵ és a *rivődülői*⁶ leletek, melyek teljes inventariumukkal a tökéletes analogiák révén temetőnket sokkal közelebbi vonatkozásba hozzák a római kultúrával, semmint azt korlátolt számú sírmellékleteink alapján feltételezhetnők. E leleteknek szoros vonatkozása a római kultúrához erősítette meg a szakköröket azon nézetükben, hogy az ilyen természetű emlékek a jazyg-szarmata népektől maradtak ránk, a kik köztudomás szerint a Krisztus születése körüli időktől a Kr. u. IV. század végéig uralták a Duna—Tisza közét s így bő alkalmuk nyílt a római termékek, hatások átvételére. E nép — úgy látszik — kisebb csoportokban tanyáztott a területen, mely szokása temetőinek néptelenségében visszatükröződik. Eddigi tapasztalatok szerint 3—15 sírnál többet nem igen remélhetünk a jazygoknak tulajdonított temetőkben s így nagy valószínűséggel a jánosszállási temetőben sem nyugodtak sokkal többen, mint a hány sír felbontásra került.

Dr. Kovács István.

² *Arch. Ért.* 1899. évf. 186—187. l., 1903. évf. 46—50. l.

³ *Arch. Ért.* 1899. évf. 41—46. l.

⁴ *Arch. Ért.* 1903. évf. 46. l.

⁵ *Arch. Ért.* 1899. évf. 432. l.

⁶ *Arch. Ért.* 1903. évf. 378—384. ll.